

音声記号等で表記された言語資料の
マークアップとコンピュータ処理

**Annotation and Computer Processing of Language Resources
in Non-Latin Scripts and Phonetic Transcription**

課題番号 15202008
Grant No. 15202008

平成15年度～平成17年度

科学研究費補助金基盤研究(A)研究成果報告書

2003–2005 Grants-in-Aid for Scientific Research (A) Research Report

研究成果報告書
Research Report

平成 18 年 3 月
March 2006

研究代表者 松村 一 登
(東京大学大学院人文社会系研究科教授)

Project Leader: Kazuto Matsumura
(Graduate School of Humanities and Sociology, University of Tokyo)

文字化されたイテリメン語テキストとその電子化について

小野智香子

(千葉大学非常勤講師)

chono@mx2.ttcn.ne.jp

0. はじめに

イテリメン語はカムチャツカ半島北西部（ロシア連邦）で話される、消滅の危機に瀕した言語である。系統的にはチュクチ語・コリヤーク語・ケレク語・アリュートル語とともに「チュクチ・カムチャツカ諸語」に属すとみなされている。2002年ロシア連邦国勢調査によると、イテリメン族の人口は約3180人、そのうち385人がイテリメン語を母語であると主張しているが¹、実際の話者は50人以下と推定される。

本稿では、文字化され出版されたイテリメン語テキストとその電子化の現状について報告する。

1. 文字化されたイテリメン語テキストの分類

まず、イテリメン語の書記体系について簡単に述べる。イテリメン語は長いこと文字を持たない言語であったが、旧ソ連体制のもと、1932年にイテリメン語を含む北方諸言語のためにラテン文字に基づくアルファベットが作成され、イテリメン語での学校教育が開始された。しかし1937年に北方諸言語の表記法がキリル文字に基づくアルファベットに切り替えられた際、イテリメン語のキリル文字化は行われず、イテリメン語の学校教育も停止してしまった。キリル文字に基づいたイテリメン語のアルファベットが正式に承認されたのは約50年後で、新たに教科書が発行され、イテリメン語の学校教育が再開されるのは1988年になってからである²。

イテリメン語で書かれた出版物は、学校の教科書がそのほとんどを占めている。1930年代はラテン文字ベースの書記体系で、1988年から現在に至るまではキリル文字ベースの書記体系で書かれている。ラテン文字ベースの書記体系

が廃止され、キリル文字ベースの書記体系が開始されるまでの間は、教科書以外の出版物（主に研究書）において、それぞれ独自の表記が用いられている。以下、これまでに出版されているイテリメン語テキストを書記法別に分類した。なお、イテリメン語には現在北部方言と南部方言があり、学校教育関係の出版物は南部方言に基づいたものである。以下の記述において、方言について特に言及がない場合は南部方言のものとする。

(1) ラテンアルファベット正書法…1932年に承認されたラテン文字ベースの書記法により書かれたもの。

Орлова (1932)：初等アルファベット教本。アルファベットを覚えるためのイラストレーションと短い語が多数。後半に短いテキストあり。巻末にロシア語対訳付き。

Попова (1933)：イテリメン語で書かれた算数の教科書。問題文などの短いテキストあり。巻末にロシア語対訳付き。(資料1)

(2) ラテン文字ベース…ラテン文字に基づく独自の書記法で書かれたもの。

Worth (1961)：ヨヘリソン (Waldemar Jochelson) により 1910–11年に収集された41のテキスト（主に民話）が収められている。そのうち15テキストは北部方言。英語による逐語訳と要約あり。(資料2)

Georg and Volodin (1999)：ドイツ語で書かれたイテリメン語文法研究書。巻末に7テキスト（南部方言5テキスト、北部方言2テキスト）、ドイツ語対訳付き。そのうち1テキストは形態素分析とドイツ語のグロス付き。1テキストは Володин (1976) と重複。(資料3)

Стебницкий (1934)：ロシア語で書かれたイテリメン語文法概説。1テキスト、ロシア語逐語訳付き。(資料4)

小野 (2005)：2003年に記録されたイテリメン語北部方言1テキスト。IPAによる音素表記。形態素分析およびグロスと日本語対訳付き。

(3) キリルアルファベット正書法…1988年に承認されたキリル文字ベースの書記法により書かれたもの。

Володин (2002)：新約聖書のイテリメン語訳。ロシア語訳付き。

Гуторова (1995)：イテリメンの伝説を記した一般向け読み物冊子。ロシア語訳付き。(資料5)

Дюрр и др. (2001) : 1980-2000 年に記録された 7 テキスト (うち 3 つが歌の歌詞、北部方言 1 テキスト)。ロシア語対訳付き。

Халоймова (1994) : イテリメン語のなぞなぞや歌の歌詞を集めた子供向け冊子。

Халоймова (1999) : イテリメン語教科書 (3 年生用)。本文はすべてイテリメン語で書かれている。

Халоймова (2000) : イテリメン語教科書 (4 年生用)。本文はすべてイテリメン語で書かれている。(資料 6)

Халоймова (2001) : イテリメン語教科書 (2 年生用)。文法の説明や問題文など、本文の一部はロシア語で書かれている。

Халоймова и др. (1995) : イテリメンの伝統文化を学ぶための教材。短いテキストあり。ロシア語対訳付き。

Халоймова и Володин (1999) : イテリメン語初等アルファベット教本 (1 年生用)。短いテキストあり。

(4) キリル文字ベース…キリル文字に基づく独自の書記法で書かれたもの。

Браславец (1968) : ロシア語カムチャツカ方言の研究書。イテリメン語とロシア語のバイリンガリズム研究を目的として 1965-1966 年に収集された 5 テキスト (うち北部方言 1 テキスト) がある。ロシア語逐語訳付き。

Володин (1976) : ロシア語で書かれたイテリメン語文法研究書。巻末に 5 テキスト、ロシア語逐語訳付き。キリル文字による音素表記。(資料 7)

Орлова (1999) : 1926-1953 年に収集された 8 テキスト (うち北部方言 1 テキスト、その他は南部方言)、ロシア語対訳付き。(資料 8)

Успенская и Голованева (2004) : 2003 年に記録された北部方言 21 テキストを収録。

以上に挙げたテキストの表記法の一覧を表 1、表 2 に示した。表 1 はラテンアルファベット正書法とラテン文字ベース独自表記の比較、表 2 は現行キリルアルファベット正書法とキリル文字ベース独自表記の比較である。

2. 電子化されたイテリメン語テキスト

これまでに電子化されているイテリメン語テキストは、Worth (1961), Володин (1976), Гуторова (1995), 小野 (2005) である。電子化に際して、テキストデータは

Unicode (UTF-8) でエンコードされている。表 3 に Worth (1961), 表 4 に Володин (1976), 表 5 に Гуторова (1995), 表 6 に小野 (2005) の原文表記と電子化された文字コードとの対応を示した。また、電子化されたテキストのサンプルを資料 9 (Worth 1961) , 資料 10 (Гуторова 1995) に挙げた。

表1. 使用文字一覧 (ラテン文字ベース)

* 音価について、特に言及がないものはラテン文字正書法に準ずる。大文字は省略。

ラテン文字正書法 (1932~1936)	Стебницкий (1934)	Worth (1961)	Georg and Volodin (1999)	小野 (2005)
a [a]	a	a	a	a
	ā [aʔ]	ā [aʔ]		
		á		
		ā́ [aʔ]		
b [b]	b	b	b	
c [tʃ]	c	c	c [ts]	c
			ç [ʃ]	
d [d]	d	d	d	d
e [e]	e	e	e	e
	ē [eʔ]	ē [eʔ]		
		é		
		é́ [eʔ]		
f [f]	f	f	f	
g [v]	g	g	g [g]	
h [χ]		h	h	
i [i]	i	i	i	i
	ī [iʔ]	ī [iʔ]		
		í		
		í́		
j [j]	j		j	j
				ǰ (口蓋化)
k [k]	k	k	k	k
l [l]	l	l	l	l
ł [ɬ]	ł	ł		
			ł [ɬ]	
				ł
m [m]	m	m	m	m
n [n]	n	n	n	n
ŋ [ŋ]	ŋ	ŋ	ŋ	ŋ
o [o]	o	o	o	o
p [p]	p	p	p	p
q [q]	q	q	q	q
r [r]	r	r	r	r
s [s]	s	s	s	s
			š [ʃ]	
t [t]	t	t	t	t
u [u]	u	u	u	u
		ū [uʔ]		
		ú		

		ў [uʔ]		
w [w]	w	w	w	w
x [x]	x	x	x	x
				χ
		y [j]		
z [z]	z	z	z	z
			ž [ʒ]	
ь [ə]	ь [ə]			
	ь [əʔ]			
			ə	ə
' (放出音化)	' [ʔ]		' (放出音化)	' (放出音化)
	' [ʔ]			
			ʔ	ʔ
		' (不明)	' (口蓋化)	
			° (円唇化)	
		. (口蓋化 : п. [ɲ])		

表2. 文字比較 (キリル文字ベース)

*音価について、特に言及がないものはキリル文字正書法に準ずる。大文字は省略。

正書法 (キリル文字 : 1988~現在)	Браславец (1968)	Володин (1976)	Орлова (1999)	Успенская и Голованева (2004)
a [a]	а	а	а	а
ă [ə]		ă		
б [b]	б	б	б	б
в [w]	в		в	в
		w [w]		
г [g]	г		г [ɣ]	г [ɣ]
	Г [ɣ]	γ [ɣ]		
д [d]	д	д	д	д
е [je]	е	е [e]	е [e]	е
ë [jo]	ë		ë	
ж [ʒ]	ж		ж	ж
	ж (д に付けて [dʒ])			
з [z]	з	з	з	з
		з̣ [ʒ]		
и [ji]	и	и [i]	и	и
й [j]	й	й	й	й
к [k]	к	к	к	к
ќ [q]		ќ		ќ
			q	

л [l]	л	л	л [l], [ɫ]	л
ль [lʲ]				ль
л̣ [ɫ]				л̣
		л̣ (л' [ɫ])		
м [m]	м	м	м	м
н [n]	н	н	н	н
нь [nʲ]				нь
н̣ [ɲ]		н̣		н̣
			н̣ [ɲ]	
о [o]	о	о	о	о
о̣ [ə]		о̣		
п [p]	п	п	п	п
р [r]	р	р	р	р
с [s]	с	с	с	с
		щ̣ [ʃ]		
т [t]	т	т	т	т
у [u]	у	у	у	у
ў [ə]		ў		
ф [ɸ]	ф		ф	ф
		ẉ [ɹ]		
х [x]	х	х	х	х
х̣ [χ]		х̣		х̣
			h [χ]	
ц [ts]	ц		ц	ц
ч [tʃ]	ч	ч	ч	ч
ш [ʃ]	ш		ш	ш
щ [ʃtʃ]			щ	щ
ъ [ʔ]	ъ			ъ
ы [i]	ы		ы	ы
ь [ʲ]	ь [ə]			ь
	ь (口蓋化)			
э [ə]		э		э
		э̣		
э [e]	э	э [e]	э	э
ю [ju]	ю		ю	ю
я [ja]	я		я	я
' [ʔ] (または п, т, ч, к, ь に付けて放 出音化)	' (л' [ɫ], н' [ŋ], к' [q], х' [χ]),	'	' [ʔ] (放出音化)	'
	? (放出音化)	? [ʔ]		
		' (口蓋化)		
° (円唇化)				

表3. Worth (1961) の原文表記と電子化された文字との対応

Worth (1961)	グリフ	Unicode	名称
a	a	0061	Latin Small Letter A
á			
ā	ā	0101	Latin Small Letter A with Macron
ā			
b	b	0062	Latin Small Letter B
c	c	0063	Latin Small Letter C
d	d	0064	Latin Small Letter D
e	e	0065	Latin Small Letter E
é			
ē	ē	0113	Latin Small Letter E with Macron
ē			
f	f	0066	Latin Small Letter F
g	g	0067	Latin Small Letter G
h	h	0068	Latin Small Letter H
i	i	0069	Latin Small Letter I
í			
ī	ī	012B	Latin Small Letter I with Macron
ī			
k	k	006B	Latin Small Letter K
l	l	006C	Latin Small Letter L
ł	ł	0142	Latin Small Letter L with Stroke
m	m	006D	Latin Small Letter M
n	n	006E	Latin Small Letter N
n.	ñ	00F1	Latin Small Letter N with Tilde
ŋ	ŋ	014B	Latin Small Letter Eng
o	o	006F	Latin Small Letter O
ó			
ō	ō	014D	Latin Small Letter O with Macron
ō			
p	p	0070	Latin Small Letter P
q	q	0071	Latin Small Letter Q
r	r	0072	Latin Small Letter R
s	s	0073	Latin Small Letter S
t	t	0074	Latin Small Letter T
u	u	0075	Latin Small Letter U
ú			
ū	ū	016B	Latin Small Letter U with Macron
ū			
w	w	0077	Latin Small Letter W
x	x	0078	Latin Small Letter X
y	y	0079	Latin Small Letter Y
z	z	007A	Latin Small Letter Z
1	1	0031	Digit One
6	6	0036	Digit Six

.	.	002E	Full Stop
!	!	0021	Exclamation Mark
?	?	003F	Question Mark
,	,	002C	Comma
:	:	003A	Colon
;	;	003B	Semicolon
'	'	0027	Apostrophe
-	-	002D	Hyphen-Minus
—	—	2014	Em Dash
(	(	0028	Left Parenthesis
)	)	0029	Right Parenthesis

表4. Володин (1976) の原文表記と電子化された文字との対応

Володин (1976)	グリフ	Unicode	名称
a	a	0061	Latin Small Letter A
ă			
б	b	0062	Latin Small Letter B
д	d	0064	Latin Small Letter D
е	e	0065	Latin Small Letter E
э			
з	z	007A	Latin Small Letter Z
з̣	ẓ	0292	Latin Small Letter Ezh
з̣			
и	i	0069	Latin Small Letter I
й	j	006A	Latin Small Letter J
к	k	006B	Latin Small Letter K
к̣	q	0071	Latin Small Letter Q
л	l	006C	Latin Small Letter L
л'	l'	013E	Latin Small Letter L with Caron
л' ^	ł	026C	Latin Small Letter L with Belt
м	m	006D	Latin Small Letter M
н	n	006E	Latin Small Letter N
н'	ɲ	0272	Latin Small Letter N with Hook
н̣	ɳ	014B	Latin Small Letter Eng
о	o	006F	Latin Small Letter O
ö			
п	p	0070	Latin Small Letter P
р	r	0072	Latin Small Letter R
с	s	0073	Latin Small Letter S
č	ʃ	0283	Latin Small Letter Esh
т	t	0074	Latin Small Letter T
у	u	0075	Latin Small Letter U
ÿ			
х	x	0078	Latin Small Letter X
χ	χ	03C7	Greek Small Letter Chi
ч	c	0063	Latin Small Letter C
γ	γ	03B3	Greek Small Letter Gamma
w	w	0077	Latin Small Letter W

w ^	м	028D	Latin Small Letter Turned W
ə	ə	0259	Latin Small Letter Schwa
ë			
'	'	02BC	Modifier Letter Apostrophe
?̣	?̣	0297	Latin Letter Glottal Stop
'	'	0027	Apostrophe
.	.	002E	Full Stop
!	!	0021	Exclamation Mark
?	?	003F	Question Mark
,	,	002C	Comma
:	:	003A	Colon

表5. Гуторова (1995) の原文表記と電子化された文字との対応

Гуторова (1995)	グリフ	Unicode	名称
a	a	0061	Latin Small Letter A
ä			
в	w	0077	Latin Small Letter W
д	d	0064	Latin Small Letter D
з	z	007A	Latin Small Letter Z
и	i	0069	Latin Small Letter I
ы			
й	j	006A	Latin Small Letter J
к	k	006B	Latin Small Letter K
қ	q	0071	Latin Small Letter Q
л	l	006C	Latin Small Letter L
ль	l̃	013E	Latin Small Letter L with Caron
л̣	ḷ	026C	Latin Small Letter L with Belt
м	m	006D	Latin Small Letter M
н	n	006E	Latin Small Letter N
нь	ṇ	0272	Latin Small Letter N with Left Hook
ң	ɲ	014B	Latin Small Letter Eng
о	o	006F	Latin Small Letter O
ö			
п	p	0070	Latin Small Letter P
р	r	0072	Latin Small Letter R
с	s	0073	Latin Small Letter S
т	t	0074	Latin Small Letter T
у	u	0075	Latin Small Letter U
ү			
ф	м	028D	Latin Small Letter Turned W
х	x	0078	Latin Small Letter X
χ	χ	03C7	Greek Small Letter Chi
ч	c	0063	Latin Small Letter C
ə	ə	0259	Latin Small Letter Schwa
э	e	0065	Latin Small Letter E
'	' (p, t, c, k, q の後で)	02BC	Modifier Letter Apostrophe

	ʔ	0297	Latin Letter Glottal Stop
◦	◦	02DA	Ring Above
—	—	2014	Em Dash
-	-	002D	Hyphen-Minus
.	.	002E	Full Stop
!	!	0021	Exclamation Mark
?	?	003F	Question Mark
,	,	002C	Comma
:	:	003A	Colon
...	...	2026	Horizontal Ellipsis

表6. 小野(2005)の原文表記と電子化された文字との対応

小野(2005)	グリフ	Unicode	名称
a	a	0061	Latin Small Letter A
c	c	0063	Latin Small Letter C
d	d	0064	Latin Small Letter D
e	e	0065	Latin Small Letter E
i	i	0069	Latin Small Letter I
j	j	006A	Latin Small Letter J
ɿ	ɿ	02B2	Modifier Letter Small J
k	k	006B	Latin Small Letter K
l	l	006C	Latin Small Letter L
ɫ	ɫ	026C	Latin Small Letter L with Belt
m	m	006D	Latin Small Letter M
n	n	006E	Latin Small Letter N
ŋ	ŋ	014B	Latin Small Letter Eng
o	o	006F	Latin Small Letter O
p	p	0070	Latin Small Letter P
q	q	0071	Latin Small Letter Q
r	r	0072	Latin Small Letter R
s	s	0073	Latin Small Letter S
t	t	0074	Latin Small Letter T
u	u	0075	Latin Small Letter U
w	w	0077	Latin Small Letter W
x	x	0078	Latin Small Letter X
χ	χ	03C7	Latin Small Letter Chi
z	z	007A	Latin Small Letter Z
ə	ə	0259	Latin Small Letter Schwa
’	’	02BC	Modifier Letter Apostrophe
ʔ	ʔ	0294	Latin Letter Glottal Stop
.	.	002E	Full Stop
!	!	0021	Exclamation Mark
,	,	002C	Comma
:	:	003A	Colon
-	-	002D	Hyphen-Minus
—	—	2014	Em Dash

K2.1

CZELKUTQ AND THE AMANITA GIRLS

Ksunłqazúknen Czélkutq. Ína kswatałqazóknan Kútqen pécenk Sina-
 There lived Czélkutq. He wooed Kutq's daughter Sina-
 ńéwtenk; kwetatqazóknan. Ínkemlł uén ktmplqazúin. Czélkutq knáłxknan
 newt; he served her. Much wood he brought in. Czélkutq married
 Sinańéwtenk. Hácyeq ksunłqazúknen. Qécik kxaimantoqazóknan. Sína-
 Sinanewt. Began they to live. Well they amused themselves. Sina-
 ńewt káxsxknan. Íxlaxin-pēc kinxstın. Czélkutq ksxezíknen senké,
 newt gave birth. A son was born. Czélkutq set off into the wood;
 kınfknen gapaqámtalxan cınerlexen łáńen. Czélkutq qanáń kkamńaknan
 he met the amanita beautiful girls. Czélkutq thus remained with
 łáńenke. Nıć iná:n kántxıgaan. Sinańewt qamzá:n hácyeq
 the girls. Wife his he forgot. Sinanewt her husband began
 kkunłqazúin, kúkiqazúin.
 to think of, to wait for.

- Máwısx, xat nláman ina!
 Where is he, long ago was killed he!

|| 2 Txıink ksunłqazúknen txlócx lux iná:n, || Kútqen lılixł,
 || (2) With them there lived an old woman aunt of hers, || Kutq's sister,

kxéıneknen:
 who said:

- Sınańeuta, hac, qénbılńıx qámzan úkez, qatá ina gapaqám-
 Sinanewt, well, cease for the husband to wait, long ago he with the
 talxanke kkamńaknán, pēc qénklıx ésxanke.
 amanita remained, the son send to the father.

Pémacx kılknen ésxanke. Hácyeq kcaqatqazóknan:
 The little boy set off to the father. He began to sing a song:

- Kıman isx Czálkutq, lelsx Sınańeut, ísxnk múza
 My father (is) Czélkutq, my mother (is) Sinanewt, father us

III

°Sesxelpk'ul

1. Ksun'lqzुकन Kutx i Miti qu'nine'n atnok əḡqa nskqzoznen. 2. Qunilwin Kutx Metenke i kheniknen: 3. Miti. 4. Əḡqa? 5. Xaniłk elwetłnoke. 6. Nu mekst xaniłk. 7. Qa't k'iłknen Kutx kelisç: 8. Miti kəzza əḡqan'in lxi'n çkiçin? 9. Utke'i'n a kəzza? 10. Kəmma t'ot'oç'a'a'n. 11. Tanaq isçe'n. 12. Miti kəzza əḡqani'n çkiçin? 13. Kəmma qs'i'in jaqjaq'a'n a kəzza əḡqa Kuke? 14. Ç'ollolaç'a'n. 15. Tanaq isçe'n. 16. Miti kəzza əḡqa? 17. Kəmma mesxu'i'n a kəzza? 18. Kəmma kreseç'i'n da atkal'aç'a'n. 19. Kutx qat haqanisç: 20. Əḡqans kəzza Miti l'wi 'plaha'n çkisçin a kəmma ul'ul'aha'n! 21. Kəmma qa'm nwonke tsik ilwitłajkaq. 22. Kəzza q'ılç atnoke kəmma zdes tkzełajk. 23. Xetus Kuke 'kilwin ənqzilqzuxkmiḡ 'kilwin jaq haqanisç xamun 'kmilwin əḡqan tintwen. 24. Pon'ewol'e khaqanin'in kəzza em 'plaha'n çkisçe'n a kəmma ul'ul'aha'n. 25. Nu Miti k'iłknen atnoke Kutx kkełknen. 26. Kutx kheniknen: 27. Inki mławulk lutse mhe'luçi'łkes. 28. Kławulknen he'lu'n ksk'an kasha'n jurteçh ksk'an memetçh. 29. Khe'luçi'łqzुकन khe'luçi'łqzुकन 'kk'eneziknen: 30. Miłk Metenke. 31. Metenke kk'ołknen: 32. Qat mamka tk'ołkiçen lxi'n fse thallen? 33. Da t'anxçawen. 34. K'nuknen Kutx qa't qula qlhəl k'ewenknen. 35. Pojd'om sen'çhanke młalezok. 36. Truk in kənfqzुकन jurteçh memetçh miça l'aḡe'n sunsçe'n ḡu'n. 37. Qnaḡ k'esxełzoqzुकन: 38. Uu mizwin isx kk'ołknen. 39. Qnaḡ kłinnuquzu'in Kutxaj. 40. K'nuknen Kutx ksisxenł'in l'aḡe'nk fsakim mełqewil. 41. Kk'ołknen atnoke: 42. Miti miça eke'nç sunse'n kasha'n kəmma jaq isxeke noç'zozomnen inki mejim nsisxenłmiḡ. 43. Tanaq qulan qlhlenk k'iłknen qnaḡ nwen mestanke ma' l'aḡe'n. 44. Tanaq nwe'n esqçaq kriwatqzुकन: 45. Mizwin isx kk'ołknen. 46. Mejim Kutxaj kç'iłiknen. 47. Tanaq mejim alxpeł ksisxenł'in. 48. Kk'ołknen atnoke: 49. Imts Miti nwe'nk pramo isxek'i noç'zozmiḡ. 50. Ememqut, miça n'ewesta'n. 51. T'ałi 'kilwin qənxłç mozit minaçenk i ḡalxalç. 52. Qa't Ememqut k'iłknen. 53. Kəłçku'in l'aḡe'nk esqçaq kriwatqzुकन: 54. Mizwin qitkineḡ kk'ołknen. 55. Kutu'in'in

Атгыл 'Сказка' (Хайрюзовский диалект)

Qup znacit ksunkzuknen Kutxaj kinkzuin ku'wā. Leik'ēn oknocank
Однажды значит жил Кутх вшей искал в штанах. Мыши в окошке
txlascokzoken. Kutxaj ku'wābn oknocank k'ynzva'an. Leik'ēn txlascokzuknen.
катались. Кутх штаны в окне растопырил. Мыши катались
ku'wanke. Kaak Kutxaj k'owa'a k'ynk'knen leik'ēn. Knaq'bn ku'wank k'omscxp'bn
в штаны. Как Кутх штанами поймал мышей. Сразу же в штаны связал.
Toto lixo k'omscxp'bn. Knaq uxtanke k'ntxlaknen. Uxtanke k'einknen. Knaq
То-то лихо связал. Сразу в лес унес. К лесу приблизился. Сразу
u'aj naikā kit'ēn. Knaq k'ēnakzuknen: — „u'e, u'e k'naixc“. Knaq u'aj
дерево загнуть будь. Сразу говорила: дерево, дерево, наклонись. Сразу дерево
knaiknen. Knaq k'nt'ēnqa'an. Knaq: „u'aj'bn kit'ēn naikā'a“. kēnakzuknen. Kutxaj:
загнулось. Сразу он их повесил. Сразу дерево-же будь согнуто. Загнулось. Кутх:
„u'e, u'e qwetxc“. Knaq'bn kwetknen. Knaq Kutxaj domoj kiiknbn. Doma
дерево распрямись. Сразу же прямо. Сразу Кутх домой пошел. Дома
divna ksuniknen. Potom tannak kiiknen oxtanke. Qenakzuknen Kutxaj: "tepere
много прожил. Потом опять пошел в лес. Говорил Кутх теперь
ic'lenc' tkanēn xowu u'ajenke". K'otknen. Knaq: „U'aj naikā kit'ēn“. Knaiknen'bn.
мышки укисли там на дерево. Пришел. Сразу: дерево загнуто будь. Загнулось же.
Knaq k'ntxakz'bnbn k'ntxakn'bn, xk'ec kta'anin ko'wanke, pervoj k'ntxs'bn pro-
Сразу развязывал развязал руку пихнул в штаны первой вытащил про-
staj l'ymk'ēn ue'n'bn, tkyl'bn. Potom tennak xk'ec kta'an ko'wanke. Knaq leik'aj
стые ми деревяшки, бросил. Потом опять руку впихнул в штаны. Одну мышь
k'ntxsknen. Knaq'bn txal'bn. Kenn tsalajnk kintxs'bn leik'enc. Knaq kiiknen
вытащил. Сразу же с'ел. Наверно лиса вытащила мышей. Сразу пошел
t'salajenke. Xow k'einknen t'salaj k'ēnakzuknen: „K'ymma, Kutxaj, t'bnksxexkicen“.
к лисице Туда приблизился, лиса говорила я Кутх болею.
Kutxaj kiikxlu'in t'salaj: „K'ēnnu k'zza k'ymman ic'len k'ntxs'bn“. T'salaj qlakzuknen:
Кутх спросил лису: или ты моих мышей вытащила. Лиса говорила
„K'ymma t'bnksxexkicen qackug əjkał k'rasnym t'xeiz'yskicen“. Mexnu t'salaj
я болею посмотри чем красным мочусь. Оказывается лиса
skzyl' k'ulutknen, nui-in t'xeitzex kskan. Potom Kutxajenke kit'ēn xk'ec insyl.
льху выстрогала из этого мочу сделала. Потом Кутху (сказала): (Вылей корыто).
Knaq Kutxaj qxen'knen: „Mins'ke minscen“. Knaq xk'ec xkz'k'nen i kēnzatakzo'ēn
Сразу Кутх сказал ей: Давай-ка вылью я. Сразу корыто схватил и выливать пошел
uwalanke. Xow'bn kinzalqzuin asalxk'nt'ke kaak t'salajnk k'ntyl'bn, xkmesakzuknen
к (увал) обрыву. Там вылить хотел сзади как лиса тодкнула его скатился
Kutxaj. Vместe xk'ec k'ceikzuin. Kutxaj k'ntmk ktekejken. Knaq domoj kiiknen.
Кутх. вместе с корытом скатился. Кутх внизу встал. Сразу домой пошел.

Текст записан в с. Утхолок
3/III 1933 г.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Ст. Крашенинников. Описание земли Камчатки. Спб. Изд. Акад. Наук, 1786 г.
2. Fr. Müller. Grundriss der Sprachenwissenschaft, II, 1. Wien, 18'2.
3. J. Radlinski. Słownik narzeczy ludow kamczackich. Rozprawy widziału filologicznego Akademii Umiejetności w Krakowie. XVI — XVIII. 1891/1894.
4. Waldemar Bogoras. Chukchee. Handbook of American Indian Languages, part 2. Washington, 1922 (Bull. 40 of Bureau of American Ethnology, Smithsonian Institute).

* * *

5. Ntanselqzaalkicen! Itelmenan anselnoan kniga. Kskan brigadat Itelmenen, anselkilen Xabarowskank Technikumank c'amzalen jamelnen Slobodcikow, Slobodcikowa, Sadovnikow, Rawlucskaja anleikix ap'spalkix E. Orlova. 'Будем учиться' Ительменская учебная книга. Написана бригадой ительменов, учащихся Хабаровского техникума народов Севера: Слободчиковым, Садовниковым, Слободчиковой и Павлуцкой, под руководством учительницы Е. Орловой. Научно-Исследовательская ассоциация Института Народов Севера ЦИК СССР. Учпедгиз, Ленинград, 1932.

6. N. S. Porova — Arifmetika (Н. С. Попова—Учебник арифметики для 1-го класса начальной школы; перевод на ительменский язык Е. Орловой) Учпедгиз. 1933 г.

Килфс'ин хинмиткэн нэйнэ'ин Слэч
 кунэнэ'н өнк'зудкзузунэн дмэнок.
 Өнкрвалдхэткзунэн Ухт митхэн зыл-
 лэс өннанкэ Лаччах. Итх хынэкзувэ'н:
 —Кэзза надхал Лаччхэнк, хэ Кананк
 хы'ньч хнумзмэн мэкст өнккладнэн
 муззанкэ ийакилахэ'н өнксхно'н,
 мэкст өнккладнэн өннан чамзанла'н
 муззан ндөмадмэн кадхол, кайтколлад.

—Хы'ньч итэ мқөмзантакичэн қхэқатэк-
 нэн, чөңзлах Кананкэ. Қнаң увик қыханкэ
 тткөлладчэн! —кэлэн Лаччах эк өсқчақ
 файхақзувэн.

Хэқача'нк ныта'н өңксхқзукипнэн: өңқа
 чэлкэс —көлфчакнэ'н. Мэл хаймантоқзувэ'н
 агнола'н Ухтэн наднок. Лфталақ суьдкзувэ'н Ухт
 эк Лаччах. Эм исхэ'н, риватки п'энкэ, нытэнк
 нхтэкзузунэн чөңзлах Кана.

Қа'т аноқзувэн, қзыдэн Ухт т'ада'н аслахэ'н
 нэйнэ'нкэ нэснокэ қтэпэ'нкэ, қзо'нкэ.

—Қнытықзух увик, Лаччхэ. Тмалсазын қдхол,
 итэ кэзза авзал, мөзвинк п'эчэчх дқзахэн.
 Көмманкит зақ хтэкақ қсөхч. Кула флынэлан лач
 эсахэн —көмма тк'оладкичэн кдмазол. Ла'лк
 қдхал кпэсқакнэн, Лаччах авзанэн экэчх. Исхэ'нк
 нкзүкзучэн ихдх'ин п'эч. Хынэл нык'зудкидх митх
 кхынэкнэн:

—Э—э—й—Вэдк... мимсх'ин п'эч.

П'эчх кхэла'ан ЭЛЬВЭЛЬ.

Ктмалсыкнэн хэқачанкэ эк кэззу'ин клфайньчк эннанк касх миьлдэ'ньч. Фнава қа'м тхалкақ, эм әлчкүзнэн. Хэ хэқач нувақзахэн, ксхлытэзэн, әңқал йақ тхаллад. Қ'әвлах қывнэ кузукнэн ч'әссхэнэс тхалтхал. Нонкэ эк клөнну'ин хэқач.

Дам итх килкнэ'н.

В. Богораз-Тан.

Тэйңэқ — жалко; **тэйңэзэн** — жалеет; **қа'м ийақақ** — не страшно; **ч'әссхэнэс** — рвать в клочья, на куски.

1. Мэл қ'аьднэссх ланом, қлаватэсх. Әңқанкэ энна аьчпэзэн?
2. Чамзанланкэ ты'н ланом әңқа лазнэн?

Инс ламдатқзузэн...

Инс ламдатқзузэн мәзвин кэванкэ әьчэ'н ч'эватқзузэ'н. Әньч исын °плах кэва'нкэ, ульулах кэвачха'нкэ. Әлвэнтзокила'н льви әлвэнтзозэ'н. Итх узузэн хилэ'н әнтхзос.

Мәзвин митх хиләң анхчознэн, эк кпэлвэт'ан мэт'ск'ай инфсэнк хиләң тхо'ңэзнэн. Льви ч'әссхэнэзнэн хилә'ң.

Мил льви вэтатқзузэ'н. Ньәьсхчэ'н ләм әнк'зузнэ'н. Итх тәмпсқзузнэ'н әьчэ'н кнэзах'ал ахтнокэ. Ахтнолак әьчэ'н ахтэзнэ'н. Әнзуномк ҳокэ °сысал тәмпсқзузэ'н. Әңқнэ'сх?

Зақ эм сәмтәнк әьчэ'н әззутказ. Эттун нонкэ скәс — сәмтәнк мдәмд әьч'ин, сивэ'н лқзахэ'н. Схлә птос кламдэ'н сыңқзатахэ'н. Дам тхи'ин хну'н, хнух'ал тэнақ кламдэ'н әсұтахэ'н. Ты'н кламдэ'н льви хнувах'ән ты'н хну'н нозэ'н, әьчэ'н әнтфқзузнэ'н: нозәнк эм ҳәнсқ фтэвахән. Хынәл ты'н °сысал чилқзузнэн ч'амзанла'н, к'әлэтал эк манкэ мэч'атқзунэн: ч'әскэ °фэзваланкэ, мэкст т'алкэ соьлномх'ал сәмк'әнкэ.

Ну' ахтном к'әсхлахән тэнақ әьчэ'н кзуки...

Әвун хэқэ ч'әхч'әл ткәлләс. Фиьэх әьчэ'н, әьч'ин млим, сивэ'н. Сақ ч'инәм лқзахән?!

Текст № 2

Мечхч да эд'еҕыйақ

- (1) Ксун'д'қзукнен¹ Мечхчақ². (2) Эм¹ нвед² ӧн'чед³ кнуқзукнен⁴. (3) Хал'ч¹ ламд² леҕатескинен³ нозеҕн⁴ скқзоо-неҕн⁵ иб⁶ қаҕт⁷ мейеҕ⁸ ктхнуҕинҕин⁹ меммечх . (4) А¹ ҕнеҕа² ңикд'қзусч³ оймаролҕаңанк⁴. (5) Осенйу¹ медмед ай² кк'ол'кнен³ нозеҕн⁴ нвеҕн⁵ тҕалқзуэнен⁶ да⁷ тҕалқзуэнен⁸. (6) ӧңқад¹ мечхчақ² хнил'нен³? (7) Эд'еҕыйақ¹ теуўт² қата³ нозеҕн⁴ пиңд'-уўзнеҕн⁵ а⁶ ҕнеҕа⁷ мет'ск'ай⁸ л'ҕи⁹ ктирҕиткнен¹⁰. (8) Кулан¹ қд'хәленк² кк'ол'кнен³ қат⁴ кпиңд'уҕин⁵ нозеҕн⁶. (9) Ну¹ Мечх-чҕа² нозеҕн³ тпиңд'уҕеҕн⁴ ч'ас'ит⁵ кәзза⁶ ттҕаллахен⁷. (10) Э¹ кәмма² л'ҕи³ сухой⁴ тскичен⁵. (11) А¹ манке² мтҕалҕин³ тоҕда⁴? (12) Лутсе¹ кзаремнҕ². (13) Ну¹ тоҕда² мзарегин³. (14) Уҕиҕн¹ нада² тимпд'ес³ мет'ск'е⁴ ҳенезен⁵. (15) Нуи¹ к'инсимпд'кас² уҕид³ а⁴ кәмма⁵ т'ед'чал'кечан⁶ тқенисик⁷. (16) Да¹ зақ² долка³ маҕ⁴ д'алекақ⁵. (17) Қата¹ Мечхчақ² к'ид'кнен³ оҕанке⁴ а⁵ ҕнеҕа⁶ л'ҕи⁷ пәлқ⁸ кқолентокнен⁹. (18) Ктүд'кненҕин¹ уҕиҕн² кәззуҕин³ мет'ск'айанке⁴ ҳенисч⁵ инки⁶ ме⁷ эсчо⁸ мәнтүд'кичен⁹ тиҕнвеҕн¹⁰ ул'л'уқ¹¹ д'ахен¹². (19) Танақ¹ к'ид'кнен² эскчақ³ кқолентокнен⁴ посл'етн'ой⁵ хал'ч⁶ кәмма⁷ нтҕаллад'миң⁸. (20) Хоровал¹ Кутхай² кул'хенк³ д'алесч⁴. (21) К'илҕс'инҕин¹ к'е² маҕ³ ккуд'ул'атесч⁴. (22) Қуаң¹ нуҕин² кул'ул'аткас³ кчанзоҕан⁴. (23) Хет¹ ус² кәзза³ Мечхч⁴ аңқан⁵ итесч⁶? (24) Ээ¹ ти² Куке³ посл'етн'ой⁴ кәмма⁵ тд'алескичен⁶. (25) А¹ аңқа²? (26) Кәмма¹ хал'ч² ӧнтҕаллад'миң³ тиҕнвеҕн⁴ уҕиҕн⁵ кәмма⁶ кәмманке⁷ ттимпсчен⁸ хал'ч⁹ кәмма¹⁰ нзарад'-миң¹¹. (27) К'енкс¹? (28) Да¹ мет'ск'ай². (29) Кәзза¹ схин² аңқан³ итесч⁴? (30) Буд'ет¹ ч'ңелкас² клехч³. (31) К'ид'хч¹ тиҕнвеҕн² уҕиҕн³ кәнтхлахсхиҕн⁴. (32) Телмечк¹ уйирит² ксккес³. (33) Зақ¹ чехекақ². (34) А¹ кәмма² пока³ треҕалка⁴ тскад'-

Кутх ц'инңизин

Кутхай кеунл'қзукнен кистенке. Вецна-ме цинңилқзузц. Қун Кутх цинңилқзузц тмал окно-санк. Цинңилқзуин еннеан кува. Енца-ме интхунеңескинен. Енна қам манке лалх'қақ. Енна кёнезезуц: «Ендае-ма интхуныңызц? Лус кымман қеқен интхуныңызе, — минс мемпхен».

Кутхай кымпхеин-ин қеқен и теннақ қузукнен цинңелкас. Теннақ л'мә интхуныңызкинен.

«Вилкес оззон тхунқ сиц? Лус кымман палхан интхуныңызц? Минс мемпхен».

Теннақ Кутхай еннан палхан кымпхеин. Всё-ме енна цинңилқзузц. Тевут кымпхесхен-ин мил'феан: кымпхеин-ин қеқен, палхан, қел-хл'ин, тылт'ин, лалцен. Кутхайен феан лһи-ме қетазкинен. Тевут-ме лһи афталқзузц. Потому Кутхай клахлкнен окноцанке и килцкуин тхлец-зокалһен лелк'ен. Ҳун енна кхейнекнен:

— Тузза-һун интхунеңесх! Тызвинкит кымма тынтхқецин феан.

Кутхай кл'ин еннан қува и кхымсткнен оззонке, хк'олкнен тмал лелк'анке и қнаң хейнекнен:

— Кымман лухсхенц һун тхлетзузцен кымман окноцанке?

Лелкен к'енвскнен окноцанке, Кутхай кенз-ваан еннан қува и кхейнекнен:

— Минс лухсхенц! нух қуванке тхлытех: лһи-вот ц'инынқ тхлеткас!

Лелкен кхейнекнен:

— Музза хейнц хантхлеткицен, а то қуванке тел'ахмың!

Кутхай лһи цинңынқ коц'қзуин цтоби лел'кен к'тхлыткинен; потом лелк'ен колхцак-нен и к'тхлыткнен.

Ит'е лелк'ен мил'ктхлыткнен қуванке, Кутхай пыл' к'еипын қува, лелк'ен кфтыкнен қуванк. Кутхай кынсхикнен қува и кил'қзукнен ухтанке.

資料9：電子化されたテキストデータサンプル (Worth 1961)

<text id="w_1">
<!--Worth, D. S., Kamchadal Texts Collected by G. Jochelson. 's-Gravenhage, 1961.-->
<s id="1"> ksunlqazuknen czelkutq ./s>
<s id="2"> ina kswatalqazoknan kutqen pēcenk sinaŋewtenk ;
kwetatqazoknan ./s>
<s id="3"> inkemlĭ uen ktmplqazuin ./s>
<s id="4"> czelkutq knalxknan sinaŋewtenk ./s>
<s id="5"> hacyeq ksunlqazuknen ./s>
<s id="6"> qecik kxaimantoqazoknan ./s>
<s id="7"> sinaŋewt kaxsxknan./s>
<s id="8"> ixlaxin-pēc kinxsxtin ./s>
<s id="9"> czelkutq ksxeziknen senke , kinfknen gapaqamtalxan
cinerjlexen laŋen ./s>
<s id="10"> czelkutq qanaŋ kkamŋaknan laŋenke ./s>
<s id="11"> ŋic ina:n kantxigaan ./s>
<s id="12"> sinaŋewtqamza:n hacyeq kkuŋlqazuin , kukiqazuin
./s>
<s id="13"> — mawisx , xat nlaman ina !/s>
<s id="14"> txiink ksunlqazuknen txlocex lusx ina:n , kutqen
lilixĭ kxeineknen :/s>
<s id="15"> — sinaŋeuta , hac , qenĭxilŋix qamzan ukez
, qata ina gapaqamtalxanke kkamŋaknan ,
pēc qenklix esxanke ./s>
<s id="16"> pēmacx kiĭknan esxanke ./s>
<s id="17"> hacyeq kcaqalqazoknan :/s>

資料 10：電子化されたテキストデータサンプル (Гуторова 1995)

```
<text id="Gutorova">
<!--Gutorova T. E., El'wel', Itelmenskaja legenda. Petropavlovsk-Kamchatskij, 1995.-->
<s id="1"> — i-t'e ti?nu tquzuwen . </s>
<s id="2"> °qniŋen atnok k'alek qiχenk suŋtquzuwen χollalaχ , nisilan qχeŋa?in uxt . </s>
<s id="3"> q'ewlaχ, xinmitqen , c'inəŋlaχ, tquzuwen uxt . </s>
<s id="4"> lem nwen atnok suŋtquzuwen c'inəŋlaχ laccax . </s>
<s id="5"> lmtalaquwe?n ip?χe?n . </s>
<s id="6"> kcawatqzukne?n itχ xilqlaχ kiwecχenk . </s>
<s id="7"> laccax klaknen isxenke : uxt ənnank ŋa?xasen . </s>
<s id="8"> laχsχ, isx krewatqzukne?n : χinŋin mellaχ, qa?m xteken iχ?χcaχ lmtalaznen txi?in
°kniŋecχ ekecχ. </s>
<s id="9"> qun , qa?t anoqzuwen , laccax cemeki i?quzuwen oxtanke , mankzuqzucen ənna
uxtenk . </s>
<s id="10"> riwatquzuwen ənna anoka?n coka?ki?χe?n səmteŋcke , xicawaka?tquzuwen
qləχanke . </s>
<s id="11"> χorowal ənnanke ksop'an qtxosχcaχq χeqateknen , cəŋzlaχ knitχqeŋ'in c'amzaŋtχ
kana . </s>
<s id="12"> — c'exc'eŋ cemizc uxtanke , c'ininlaχ lace! </s>
<s id="13"> χa?cnu kəzza tquzaŋ kəmmaŋ ŋic . </s>
<s id="14"> knink tquzaxen c'ininlaχə'n tχ?knenə?m , ptos c'ewizlaχ χm?χlaχ nonom . </s>
<s id="15"> kəmma mi?enk nχtezməŋ , χineŋ nzəlquzəmmne?n kəmmaŋke lwi c'ininlaχ
tχ?knen , ptos cə?xalom , noze?n , χəmtχ , tχaltχal . </s>
<s id="16"> kəmmaŋ χe?onaŋom q'ewlaχ , k'e təntmqa?cen , χe?ŋc it'e mellaχ qnitχqeŋ'in
c'amzaŋtχenk χəncamlacen . </s>
<s id="17"> qeqc'ulk kəntkowasa?an kana esqcaq tŋezax?quzuwen : </s>
<s id="18"> — xa-xa-xa! kni?n isxe?nk lem kəmma nχtezmnen . </s>
<s id="19"> χe?ŋcnu xənlussiwen zilles χinwen qamzananke : xa-xa-xa! </s>
<s id="20"> qa?m naŋaq ktxəŋ c'ininlaχ laccax ijakilaχan ec'qelaχ c'amzaŋtχank . </s>
<s id="21"> em χaqela eŋwercokinen ktweləχe?n qa?tx lə'l lu?l . </s>
<s id="22"> em ə?ckunen kiwecχenk uxt — laccax c'ŋelquzuwen . </s>
<s id="23"> ənna lakinen lmtalatanke əŋqa c'elascəŋnen kana . </s>
```

文献一覧

[イテリメン語テキスト]

- Georg and Volodin (1999) ----- Stefan Georg, Alexander Volodin, *Die itelmenische Sprache*. Harrasowitz. Wiesbaden, 1999. Pp.247-311.
- Worth (1961) ----- Dean S. Worth, *Kamchadal texts collected by W. Jochelson*. 's-Gravenhage, 1961.
- Браславец (1968) ----- Браславец К. М., *Диалектологический очерк Камчатки*. Хабаровский ГПИ. Южно-Сахалинск, 1968. Pp.355-369.
- Володин (1976) ----- Володин А. П., *Ительменский язык*. Ленинград, 1976. Pp.395-420.
- Володин (2002) ----- *Мэл ланом Луканк нкэлычэн : Благое повествование, Лукой написанное*. Институт перевода Библии. Москва, 2002.
- Гуторова (1995) ----- Гуторова Т. Е., *Эльвэль. Ительменская легенда*. РИО КОТ, Петропавловск- Камчатский. 1995.
- Дюрр и др.(2001) ----- Михаил Дюрр, Эрих Кастэн, Халоймова К. Н., *Ительменский язык и культура*. Waxmann, Münster / Berlin. 2001. Pp.132-160.
- Орлова (1932) ----- *Ntanselqzaalkicen! Itelmenan anselnoan kniga*. Учпедгиз. Ленинград, 1932.
- Орлова (1999) ----- Орлова Е. П., *Ительмены. Историко-этнографический очерк*. Наука, СПб., 1999. Pp.143-158.
- Попова (1933) ----- Попова Н. С., *Arifmetika. Anseloan kniga ixwa-uzukilx skolanke*. Учпедгиз, М.-Л., 1933.
- Стебницкий (1934) ----- Стебницкий С. Н., "Ительменский язык." *Языки и письменность народов Севера. Часть III*. Ленинград, 1934. Pp.85-104.
- Успенская и Голованева (2004) ----- Успенская В. И., Голованева Т. А., *Ительменский фольклор, ительменская разговорная речь*. Изд-во КГПУ, Петропавловск-Камчатский, 2004.
- Халоймова (1994) ----- Халоймова К. Н., *Детям Кутха*. СЭТО-СТ, Петропавловск-Камчатский, 1994.
- Халоймова (1999) ----- *Итэнмэн'ин крвэлхатас 3. (Ительменский язык: учебник и книга для чтения для 3 класса.)* Просвещение, СПб., 1999.

- Халоймова (2000) ----- Халоймова К. Н., *Итэнмэн'ин крвэлхатас 4.*
(*Ительменский язык: учебник и книга для чтения для 4 класса.*)
Просвещение, СПб., 2000.
- Халоймова (2001) ----- Халоймова К. Н., *Итэнмэн'ин крвэлхатас 2.*
(*Ительменский язык: учебник для 2 класса.*) 3-е изд. Просвещение, СПб.,
2001.
- Халоймова и Володин (1999) ----- Халоймова К. Н., Володин А. П., *Букварь для*
1 класса ительменских школ. 3-е изд. Просвещение, СПб., 1999.
- Халоймова и др. (1995) ----- Халоймова К. Н., Михаил Дюрр, Эрих Кастэн, С.
Лонгинов, *Историко-этнографическое учебное пособие по ительменскому*
языку. Камшат, Петропавловск-Камчатский, 1995.
- 小野 (2005) ----- 小野智香子「イテリメン語テキスト 1」『環北太平洋の言語』第
12号. 北海道大学大学院文学研究科, 2005. Pp.81-88.

[その他参考文献]

Национальный состав и владение языками, гражданство, Москва, 2004

- 小野 (1999) ----- 小野智香子「カムチャツカにおける民族教育の歴史 - コリヤークとイテリメンを中心に」『ユーラシア言語文化論集』第2号. 千葉大学文学部ユーラシア言語文化論講座, 1999.

注：

¹ *Национальный состав и владение языками, гражданство*, Москва, 2004 による。

² イテリメン語の書記法と学校教育については小野(1999)に詳細な記述がある。